

Tolstoi va fi domnind « iubirea », dar « pacea, armonia și dreptatea » nu puteau nicicum să fie întronate. Tolstoi și-a îndeplinit chemarea, făcând abstracție de amestecul « de socialism utopic cu misticismul religios » — remarcat de criticul român, — însă numai în sensul ridicării literaturii la treapta superioară a realismului critic, al demascării necruțătoare a tarelor societății burghezo-moșierești ruse, cit și în pătrunderea și descrierea dialecticii sufletului omenesc. În ceea ce privește însă « pământul făgăduinței, acolo unde e lumina, unde e frumosul, unde e adevărul, unde e dreptatea socială »¹ se știe ce a dat creația lui Tolstoi.

Meritul incontestabil al lui Gherea constă în faptul că a consemnat, în articolul *Artiștii cetățeni*, caracterul protestatar al romanelor tolstoiene, ocolit, după cum am arătat mai sus, de Duiliu Zamfirescu în studiul său, că a relevat atitudinea civică a scriitorilor, că « și-a sporit capitalul », după cum spunea V. I. Lenin, în lupta pentru demonstrarea obligativității tendinței în artă, fie ea creată chiar și de un reprezentant al « acelor clase care se simt bine în statu quo »² și că s-a servit de opera tolstoiană în propagarea ideilor socialismului în țara noastră. « Aparținind celei mai înalte aristocrații — spune el — Tolstoi duce război contra acestei aristocrații și în general contra claselor neproducătoare ale societății. Exploatarea claselor muncitoare e, după Tolstoi, păcatul originar care corupe prin lene și lux clasele superioare și timpește și ucide prin mizerie și muncă exagerată clasele muncitoare »³.

Deși în această perioadă Gherea începe să devieze de la pozițiile sale din epoca « Contemporanului » (de exemplu în « Anarhismul și socialismul », 1892) ceea ce îl va duce ulterior la o atitudine de revizuire a marxismului și la acceptarea « căii legale » de luptă, la peticirea vechiului aparat de stat prin reformism, în critica literară totuși ideile lui au fost progresiste și au jucat un rol hotărâtor în dezvoltarea criticii literare științifice în țara noastră.

Studiul amplu al lui Duiliu Zamfirescu, publicat în « Convorbiri literare », 1892, și articolul lui C. Dobrogeanu-Gherea *Artiștii cetățeni*, diametral opuse sub aspectul înțelegerii creației tolstoiene și al unghiurilor de interpretare a ei ca urmare a pozițiilor de clasă ale autorilor, au lăsat o amprentă vizibilă în materialele critice apărute ulterior în presa românească de-a lungul a două decenii. Cu mici și neînsemnate excepții ele au constituit jaloane de orientare în aprecierea operelor lui Tolstoi pentru taberele adverse și în permanentă luptă.

Interesul pentru personalitatea lui L. Tolstoi s-a menținut mereu viu la începutul veacului nostru și s-a intensificat în mod deosebit pe măsură ce se apropia comemorarea celor optzeci de ani de la nașterea scriitorului.

Excomunicarea lui Tolstoi din rindurile credincioșilor ortodocși (1901), care a făcut atita vîlvă în Rusia și în lumea întreagă, a avut un ecou larg și în presa românească. Nu vom semna însă aici decît un aspect: « Luceafărul », care apărea atunci la Budapesta, anunța sub un titlu senzațional că « cel mai mare scriitor rus în viață » se va stabili definitiv în România. Se preciza chiar și ziua sosirii la noi — 28 septembrie — și locul unde își va avea reședința: « Iarna o va petrece în București, iar vara în romanticul sat din apropierea

¹ Ibid.

² Ibid.

³ Ibid.